

LUND UNIVERSITY

Både fängelse och frihet. Livslångt lärande kan bli till livslång otillräcklighet

Persson, Anders

Published in:
Göteborgs-Posten

2000

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Persson, A. (2000). Både fängelse och frihet. Livslångt lärande kan bli till livslång otillräcklighet. *Göteborgs-Posten*.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Både fängelse och frihet

Livslångt lärande kan bli till livslång otillräcklighet

Anders Persson

För något år sedan pryddes framsidan på en lärarfacklig tidning av en glad sjätteklassare. I fetstil berättades att hon: "Lär sig under eget ansvar". Alldeles intill fanns en annan artikel med rubriken "Lärare kränks varje dag". Så motsägelsefull är skolan. Den är både fängelse och frihet och det är den ytterst därför att skolplikten förflyttar alla samhällets spänningar dit. Men det är eleverna som individer som tar med sig spänningarna till skolan och där blir delaktiga i att såväl bygga sina egna fängelser som att skapa redskap för frigörelse. Detta blir tydligt i Gunilla Granaths bok *Redo för fronten? Ett reportage från Lärarhögskolan* och i Daniel Pavlicas *Första året - scener ur ett klassrum*. Författarna tar oss med in i ett utbildningssystem som på en och samma gång fungerar och håller på att upplösas.

Kluven inför det kluvna

Granath tillbringade en termin i en sjundeklass och skrev för några år sedan en bok om detta. Hennes nya bok är resultatet av en termin som lärarkandidat och den är fylld av undran inför hur lärare förbereds för den skolleda som känslomässigt chockade henne som 48-årig sjundeklassare. Granaths bok är lika kluven som all yrkesförberedande högre utbildning och det är bra. Sådan utbildning ska både förbereda för praktisk yrkesutövning och reflektera den kritiskt. När det fungerar bra kan det uppstå ett spänningsfyllt och utvecklande möte mellan teori och praktik, när utbildningen är dålig tillåts antingen praktiken eller teorin att dominera.

Granath nöjer sig inte med att träda in genom dessa redan öppna dörrar, utan låter sig drabbas av människorna inom lärarutbildningen. Där möter hon lärarutbildare som delar sin yrkesverksamhet mellan det praktiska och det teoretiska. Hon möter lärarkandidater som i många fall intuitivt vet att skolans verklighet är en annan än den som pedagogiska teorier förutsätter. Granath leder oss in i en värld som skiljer sig mycket från världen utanför men hon har inget tvärsäkert svar på frågan om glappet mellan världarna är bra eller dåligt. I stället frågar hon: "Hur kommer de skolor som får tillgång till dessa unga pedagoger att ta hand om deras engagemang och brinnande lust att debattera och problematisera? Blir de till ett hot eller ett löfte?" Ett svar finner vi kanske i Daniel Pavlicas bok.

Att se individen eller att knäckas av helheten

Pavlicas första år som lärare speglas bättre i den uppmärksammade TV-dokumentär som visades för ett år sedan, än i hans egen bok om debutåret. Han lyckas inte som filmen skildra dynamiken i mötet med en klass vars elever förefaller helt i skolledans våld. I boken kan man inte se deras ögon. Å andra sidan ger boken ett svar på den fråga som filmen lämnar oss med: Hur orkar han?

Pavlica är en lärare med beundransvärd energi. Hans bok är ingen framgångssåpa, utan en självutlämnande berättelse där han ibland står så naken och övergiven att man vill ta honom i sin famn. Han vet vad det är värt att erövra kunskap: han har skapat sig en framtid på det viset och den erfarenheten och övertygelsen försitter han aldrig en chans att förmedla till sina ele-

ver. Elever som inte frivilligt gör det som förväntas av dem och som - i ett effektivitetsperspektiv - får verksamheten att framstå som elevförvaring. Om man däremot ser den ur ett mänskligt perspektiv visar Pavlica dessa elever en tillit och ställer krav på dem som säkert kommer att förändra livet för en del av dem. Han ser dem inte som svaga och lågpresterande, utan som kapabla individer som saknar stöd och goda vuxenförebilder. För att orka göra detta ser han konsekvent individen inuti i den elev som ritualiserar sin motsträvighet i ett aldrig avslutat spel där läraren, ibland mot sin vilja, förvandlas till systemets moraliserande representant.

Så snart Pavlica ser helheten, det kan vara elevernas bakgrund eller de mål som kursplanen föreskriver, håller han emellertid på att gå under. När en kollega uppmanar honom att ta lättare på målen och sänka sina ambitioner ser han inte detta som en överlevnadsstrategi, utan som ett svek mot sig själv och det han är utbildad för att göra. Boken återger hans ständiga, inre och yttre, samtal om detta.

Utbildningsplikt och differentiering

Under 1900-talet har det skett en fullkomligt revolutionerande förändring av synen på utbildning. Tidigare fanns en, ibland välgrundad, skepsis mot utbildning. Idag anses utbildning nästan alltid vara av godo, i synnerhet bland olika beslutsfattare. Med skärpt konkurrens om livschanserna har kraven på utbildning, meriter, kompetens och förändringsberedskap ökat. Vårt samhälle håller därför på att förse sig med en utbildningsplikt som ibland kallas livslångt lärande men som mer och mer framstår som den livslånga otillräcklighetens ångest. Samtidigt blir skolans resurser knappare och eleverna förväntas ta större ansvar, vilket i realiteten innebär att föräldrastöd blir allt viktigare. För många av de elever som saknar vuxna som hjälper dem blir det svårt att svara upp mot de skärpta kraven. En del av dem framträder i Pavlicas bok: de behöver extra mycket motiverande stöd men vem orkar i längden ge dem det; de behöver en förståelse som deras uppförande knappast gör dem förtjänta av; de behöver förebilder som erövrat ett bättre liv med hjälp av kunskap och kanske hittar vi inte så många av dem i skolan; de behöver intellektuella krav som svarar mot deras egen livssituation, krav som kanske är svåra att förena med skolans kunskapsmål.

Inom utbildningssystemet smälts detta samman i en tilltagande differentiering som bl.a. innebär att elitgrupper börjar lämna den offentliga skolan till förmån för friskolor och att lärare och andra i tunga skolmiljöer förespråkar lärlingsutbildning och nivågruppering. Pavlica pläderar exempelvis i sin bok för nivågruppering och hans argument, tillsammans med de inblickar som ges i hans sätt att arbeta och hans ambition att ge eleverna redskap att skapa sin framtid, är mycket övertygande.

Konsumtion och konstruktion av kunskap

Dessa olika aspekter av skolans differentiering har det gemensamt att de skiljer mellan två olika sätt att förhålla sig till kunskap. Det konsumtionistiska förhållningssättet har successivt vunnit terräng i 1900-talets utbildningssystem. Det innebär att eleven passivt förbrukar det som läraren serverar; en inte särskilt märklig hållning eftersom vårt handlande också i andra sammanhang i allt högre grad kommit att inskränkas till väljande mellan av andra fastställda alternativ. Det konstruktivistiska förhållningssättet, som alltid funnits inom utbildningssystemet men fått förnyad aktualitet under senare år, innebär å andra sidan att den som lär deltar i framställningen eller konstruktionen av kunskap.

Konsumtion respektive konstruktion ger ett mönster åt utbildningssystemets differentiering. Många av Pavlicas elever har en konsumtionshållning och vänder den dessutom mot skolan

när de till och med vill bli serverade motivation och ibland ger läraren skulden om serveringen misslyckas. Men de överskrider också denna passiva roll när de spontant vill diskutera och därmed konstruera kunskap. Och det är också diskussionsviljan Pavlica knyter an till när han försöker förvandla eleverna från passiva konsumenter till aktiva konstruktörer av kunskap. Samma aktiva kunskapssyn finner vi hos många av Granaths lärarkandidater. Men den finns också i elituppbrottet från den offentliga skolan. Dessa föräldrar vill att deras barn ska tillhöra framtidens elitgrupper och vill följaktligen ha en skola som fostrar deras barn till producenter, till aktiva konstruktörer av beslut och till aktiva människor.

Värdeskillnaden mellan konstruktion och konsumtion existerar redan: det ger högre status att skriva än att läsa; att producera än att konsumera TV-program; att göra än att spela dataspel; och så vidare. I skolan finns redan och förstärks uppdelningen i skolmiljöer där det praktiseras konstruktivt lärande och andra där kunskapskonsumtion gör att ledan får ett ännu fastare grepp. Lämnad åt sitt öde leder denna differentiering till att gamla sociala och kulturella skillnader samt nya livsstilsskillnader mellan elever, av skolan förvandlas till skillnader mellan individuella förhållningssätt till lärande. På längre sikt riskerar vi att få ett slags individualiserade klasskillnader som liksom kryper in under skinnet och på alla områden drar en skiljelinje mellan passiva konsumenter och aktiva konstruktörer.

Vill vi undvika det, vilket alls inte är givet, bör vi ge starkt stöd åt bland annat sådant lärarbete som spirar hos en del av Granaths lärarkandidater och som praktiseras av Pavlica. Ekonomiskt stöd.

Anders Persson, Lunds universitet

Gunilla Granath *Redo för fronten? Ett reportage från Lärarhögskolan* (Ordfront)
Daniel Pavlica *Första året - scener ur ett klassrum* (Bokförlaget DN).